

Pedagogy of labour realizes interdisciplinary ties with psychology of labour, philosophy of labour, medicine of labour, anthropology, political and economic sciences. Today pedagogy of labour presents itself as a science, as a pedagogical discipline and a sphere of practical activities. Leading representatives of Polish pedagogy of labour, who have developed its methodological apparatus, are T. Nowacki, Z. Wiatrowski, S. Kwiatkowski, W. Furmanek. The article analyzes basic notions of pedagogy of labour as a pedagogical sub discipline. The Polish scientists consider labour, human being, education to be principal categories of pedagogy of labour. The cogency of terminology research is supported by the fact that the latter plays not only the communicative function, but also content and cognitive ones for the language of each scientific discipline is both the aim of the educational procedures and its instrument.

The peculiarity of Polish scientists, researchers of pedagogy of labour, is, as the author mentions, the fact that they consider not economical but humanistic aspects of the professional work to be primary. The humanistic aspects include understanding of labour as an inalienable life value, attitude of a human being to labour, his/her readiness to labour and adaptation to the latter etc.

The author also stresses on the importance of the Polish experience for the formation of the common field of scientific research, educational project activities under the conditions of Ukraine's entering into the European space of communication.

Keywords: education; human being; labour; pedagogy of labour; professional education.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2016

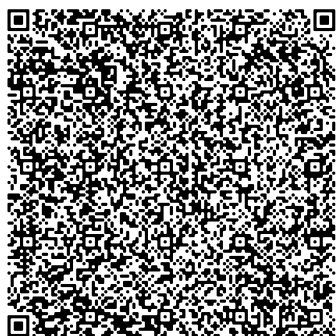
Прийнято до друку 27.10.2016

УДК 378.011.3-051(438)

Наталія Євтушенко

ORCID iD 0000-0002-5835-2960

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри природничо-математичних дисциплін
та методики їх викладання,
Чернігівський інститут післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського,
вул. Слобідська, 83, 14000 м. Чернігів, Україна
env_2006@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ В СТВОРЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Стаття присвячена розгляду актуальних питань підготовки майбутніх учителів у системі освіти Польщі. Описано головні концепції, на основі яких відбувається процес навчання та підготовки польських педагогів. Проаналізовано погляди науковців щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, виокремлено основні напрями використання прогресивних ідей польського досвіду в створенні національної концепції професійної підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: концепції підготовки вчителів Польщі; педагогічна освіта України; учитель.

Вступ. У 80-х роках минулого століття системи педагогічної освіти Польщі та України мали дуже багато спільних рис. Згодом близькість у політичних пріоритетах, спорідненість впливу суспільно-економічних змін зумовлювали схожість у цілях здійснення освітніх реформ у цих країнах. В останні роки завдяки об'єднаним зусиллям польських науковців та педагогічної громади в системі національної освіти Польщі відбулися значні позитивні зрушення. Концептуальних перетворень зазнав процес професійної підготовки польського вчителя – головної дійової особи, покликаної реалізувати цілі й завдання освіти.

Вивчення сутності цієї освітньої трансформації, аналіз її головних рис сприятиме народженню нових ідей для модернізації педагогічної освіти України, яка наразі виступає фактором переходу до сталого людського розвитку (Ognevuyuk V., Sysoieva S., 2015), що є важливим пріоритетом для розвитку європейського вектору в освітній галузі нашої держави.

Мета статті – огляд ключових положень основних концепцій професійної підготовки вчителів у Польщі, що сприятиме використанню позитивного зарубіжного досвіду для трансформації змісту, форм і методів навчання майбутніх педагогів в Україні.

Вивчення польського досвіду професійної підготовки педагога. Модернізація педагогічної освіти в Україні відбувається сьогодні в контексті європейського розвитку нашої держави. Особливо значущі перетворення мають відбутися у професійній підготовці вчителів, оскільки процеси глобалізації, інтеграції, інформатизації суспільства викликають глибокі цивілізаційні зміни, які не можуть не позначитися на вимогах до представників цієї професії.

Створення національної концепції професійної підготовки майбутніх учителів урядом, регіональними органами влади з належними повноваженнями у сфері навчання й виховання спільно з впливовими громадськими об'єднаннями дозволяє перейти в цьому питанні від стану ідей і пропозицій до нормативних актів (законів). Унаслідок цього відбуваються зміни, що відображають окреслену освітню політику країни, її далекосяжні стратегічні наміри в цій галузі й можуть розглядатися як реформа освіти.

У сучасних вимогах суспільства до освіти акцент надається якісним характеристикам, тобто тенденції сучасного реформування освіти полягають не в кількісному, а в якісному її покращенні: «Стара концепція про лінійний зв'язок кількості років навчання з продуктивністю праці й успішністю соціалізації вже подолана. Було докладено чимало зусиль для підвищення кількісних показників систем освіти. Проте в тих країнах, де це дійсно сталося, з подивом констатують, що отримані результати не пропорційні зусиллям урядів..., що навіть для вирішення кількісних проблем необхідні зміни якості педагогічного сервісу» (Василюк А. В., 2011, с. 138).

У цьому контексті значний інтерес представляє досвід Республіки Польща як члена європейського освітнього простору і країни, яка, маючи в недалекому минулому дуже багато спільних рис з Україною, зокрема, в системах національної освіти, зуміла за досить короткий час на практиці досягти значних позитивних зрушень у здійсненні реформи педагогічної освіти.

Реформування педагогічної освіти Польщі спирається на рекомендації, викладені в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Римського клубу, Міжнародного товариства вчителів АТТЕ), що базуються на передумовах, зорієнтованих на майбутнє, і зумовлюють необхідність урахування в підготовці вчителів таких ідей, як «учитися, щоб бути», «учитися задля майбутнього», «учитися задля розвитку» тощо. Завдання, пов'язані з вимогами до рівня професійної підготовки вчителів, містяться також у праці Комітету прогнозів «Польща в ХХІ столітті». Ці розробки є основою для створення сучасної польської системи освіти і професійного розвитку вчителів, у якій проблематика майбутнього повинна виступати в усіх проявах кваліфікації вчителів: у ставленні до учнів, у знанні, в умінні (Новацка У., 2002).

Вивченню різних аспектів польського досвіду професійної підготовки педагога присвячено

дисертаційні дослідження, у яких розглядаються, зокрема: проблеми поєднання теорії і практики у професійній підготовці вчителів (Х. Квятковська, К. Лех, В. Оконь), тенденції розвитку педагогічної освіти (І. Шемпрук), організація педагогічної практики (К. Дурай-Новакова, М. Яковицька, У. Новацка), створення організаційно-педагогічних умов неперервної педагогічної освіти (А. Мушиньскі), система професійної підготовки вчителя і шляхи її оптимізації (Я. Морітц), проблеми професійно-педагогічної підготовки (А. Василюк), професійної підготовки викладачів технічних дисциплін (Т. Барський) та інженерів-педагогів для вищих технічних навчальних закладів (Е. Нероба).

У педагогічній літературі описується низка відомих концепцій підготовки польських учителів, що відрізняються між собою застосуванням різних підходів до формування професіоналізму педагогів. Так, відомий польський дидакт В. Оконь виокремлює три моделі педагогічної освіти: компетентнісна, персоналістична (особистісна), прогресивна (Okon W., 1988). Таку ж кількість концепцій підготовки вчителів описує польський педевтолог Х. Квятковська, яка зазначає, що професійна підготовка педагогів відбувається шляхом реалізації технологічного, гуманістичного і функціонального підходів (Kwiatkowska H., 1997). Найбільш розробленою є класифікація концепцій, запропонована сучасним дослідником Т. Левовицьким (Lewowicki T., 2007). Використовуючи історично-хронологічний критерій, автор виокремлює декілька педагогічних теорій за специфічними ознаками в організації процесу навчання та підготовки вчителів у Республіці Польща в різні історичні періоди.

Сучасні концепції професійної підготовки польських учителів. Сучасні концепції підготовки до вчительської професії в Польщі побудовані на п'яти основних стандартах професійної підготовки педагогів, зокрема: 1) знання предмета й розуміння методів його викладання і навчання; 2) здатність здійснювати оцінювання досягнень; 3) здатність до спілкування; 4) залучення демократичних ідеалів; 5) схильність до різноманітності (Plewka S., 2009). У цих ключових положеннях закладено ідею безперервного навчання, задекларовано необхідність сформованості комунікативної компетентності вчителя, визнання ним таких цінностей, як рівність, свобода, повага, суб'єктність, терпіння.

Найбільш прогресивними вважаються концепції, які орієнтуються на розвиток педагога як особистості, індивідуальності й активного суб'єкта професійної діяльності. Розширення перспектив щодо підготовки майбутніх учителів ґрунтується на принципах особистісно зорієнтованої педагогіки, що використовуються під час розвитку особистості студентів у процесі навчання в педагогічному вищому навчальному закладі. У такий спосіб створюються можливості для особистісного зростання, формування характеру майбутнього педагога, становлення його

індивідуальності. Зазначена концепція базується на визнанні того, що тільки сам учитель усвідомлює свої сильні і слабкі сторони, має власне бачення особливостей процесу виховання й навчання дітей з урахуванням тієї шкільної реальності, в якій він працює. Такий педагог є відкритим до сприйняття того нового, що існує поза щоденною освітянською рутиною, дбає про власний розвиток, знаючи, що це є необхідною умовою розвитку його учнів.

Підготовка до професії в межах зазначеної концепції дозволяє апелювати у процесі навчання до методів, пов'язаних із пізнанням власного «Я» (своїх психологічних особливостей, нових можливостей для здійснення педагогічної діяльності, цікавих форм роботи); усвідомленням як одним із найбільш важливих психологічних механізмів, що бере участь у процесі навчання і спирається на здібності людського мозку та його властивості; дією, яка полягає в розумінні шляхів вирішення проблем, інноваційній діяльності за участю всієї громади, зосередженої навколо школи.

На нашу думку, однією із провідних концепцій підготовки польських вчителів є проблемна, або прогресивна. Нею передбачається, що у швидкоплинному світі педагога потрібно готувати до розв'язання різноманітних проблемних ситуацій, які виникають у повсякденному шкільному житті. Ця концепція має багаторічні традиції й формувалася під впливом таких явищ суспільного життя, як глобалізація, динамічність і неперервність, утвердження демократичного стилю управління державою, розвиток технологій та ринкової економіки. Від учителя, підготовленого відповідно до цієї концепції, вимагаються наявність критичного й рефлексивного ставлення до реальності та вміння відстоювати власну позицію. Здатність не тільки розрізнати існуючу проблему, а й передбачати проблеми в майбутньому та знаходити ефективні шляхи їхнього вирішення стає основою професійної підготовки педагогів із таким способом мислення. Відповідно до цієї концепції, найбільш ефективним методом навчання студентів педагогічних навчальних закладів є відкриття нових внутрішніх ресурсів, що надихаються власною діяльністю й діяльністю інших, пошук можливих виходів із кризових ситуацій, подолання труднощів і переживань, пов'язаних із сучасними проблемами освіти.

Окрім охарактеризованих вище концепцій підготовки вчителів, домінуючими на сьогодні в педагогічній освіті Польщі залишаються концепція, в якій пропонується приділяти основну увагу, передусім, спеціальній ґрунтовній підготовці фахівців із певної дисципліни, та концепція, що підкреслює пріоритетність методичної підготовки, необхідної для щоденної професійної праці.

Відповідно до першої з зазначених концепцій, пропонується визнати пріоритетною, перш за все, спеціальну ґрунтовну підготовку педагогів з окремої дисципліни: математики, фізики тощо. Згідно з

її положеннями, майбутній фахівець повинен мати глибоке, на високому науковому рівні знання предмету, який він згодом викладатиме у школі. Але, як зазначають польські науковці, за такої підготовки у студентів спостерігаються значні недоліки щодо психолого-педагогічних компетенцій і навичок. Зокрема, досить часто спостерігається дефіцит знань щодо методів і форм виховної роботи з учнем та його сімейним оточенням. Цей вид професійної підготовки сьогодні використовується в університетах, коледжах, академіях, які здійснюють підготовку фахівців у певній конкретній галузі освіти (математика, хімія, фізика тощо). Навчання здійснюється за так званою програмою з розширеною педагогічною підготовкою.

За концепцією спеціальної підготовки навчаються майбутні висококваліфіковані викладачі технічних спеціальностей із глибоким знанням свого предмета. Педагоги, підготовлені відповідно до цієї концепції, також посідають домінуюче положення стосовно студентів, але водночас не можуть займатися іншими видами педагогічної діяльності, окрім тієї, що обмежується їхньою вузькою спеціалізацією. У нестандартних ситуаціях, які вимагають креативного підходу, широкого світогляду, наявності глибоких знань із психології, педагогіки, соціології, такий учитель не може виконати очікувані від нього інші функції педагога, не пов'язані з передачею знань. Він не може виступати в ролі психолога, педагога і вихователя. У цій концепції роль учителя окреслюється лише як роль передавача знань та основного носія культури знанневого типу, а це, як відомо, лише частина педагогічної діяльності.

Концепція, за якою пріоритетність надається методичній підготовці майбутнього вчителя, необхідній для щоденної професійної праці, передбачає, що у процесі підготовки до педагогічної професії найбільш важливими є набуття методичних навичок і вміння ефективно їх застосовувати. «Успіх у поведінці полягав (і сьогодні також вбачається) в опануванні ефективних засобів (технологій, методів), що використовуються вчителем» (Lewowicki T., 2007, с. 15). Однак, на думку сучасних дослідників, такі методики можуть допомогти підвищити лише якість конкретних педагогічних дій, викладання окремих навчальних тем. Вважається, що фахівці, підготовлені відповідно до цієї концепції, поряд із високим рівнем професійної спрямованості, матимуть завищену самооцінку і, можливо, небажання підвищувати професійний рівень у тому, що не стосується їхньої безпосередньої педагогічної діяльності (Новацка У., 2002). Досить поширеним явищем є отожднення ефективності навчання і викладання з такою методичною підготовкою, як дотримання видимого порядку й дисципліни у класі, реалізація дидактичного матеріалу з використанням традиційних методів і прийомів навчання. З точки зору цієї концепції, для формування ефективності методичної підготовки майбутніх учителів процес

навчання має відбуватися у тісному зв'язку з практичною діяльністю студентів.

Організація процесу професійної підготовки вчителів у Польщі. Різноманітність змісту й форм підготовки до педагогічної професії в польській системі освіти сприяє розкриттю особистості майбутнього вчителя. Сьогодні польські вчителі здобувають освіту тільки в університетах, а спеціалізація педагогічної професії залежить від профілю університету, реалізованих програм та доступних для навчання курсів. Так, пересічний студент після закінчення, наприклад, курсу біології в університеті й опанування курсу навчання за додатковою програмою з професійної підготовки, як правило, є добре обізнаним щодо знання свого предмета (концепція спеціальної підготовки), трохи менше орієнтується в інноваційних методах роботи з учнями та майже досконало володіє навичками виховної роботи. Звідси виникають численні вимоги до освітнього середовища, в якому відбувається реалізація моделі підготовки до вчительської професії, що повинна ґрунтуватися на знаннях із педагогіки, психології, суспільних наук, філософії, етики, а також передбачати формування у студентів психофізичних і соціальних навичок (зосередження на людській поведінці, стосунках, способі життя, що сприяє виробленню власної поведінки, мотивації й навичок міжособистісного спілкування) під час практичної діяльності у шкільному середовищі.

Описана базова підготовка майбутніх учителів виступає необхідною умовою для професійного становлення педагога, який покликаний виправдати очікування сучасного суспільства. Як відзначають польські дослідники, сьогодні вчитель повинен мати високий ступінь самостійності, вирішувати проблеми, з котрими раніше не зустрічався, щоб віднайти себе в цьому мінливому світі, в тому числі у світі знань, опанувати професійні компетентності, набути індивідуальності й домогтися визнання колег, учнів та їхніх батьків. Мінливість і різноманітність ситуацій, із якими зустрічається сучасний педагог, призводить до того, що «практика перестає бути сталою ... субстанцією, і кваліфікація вчителя не може мати застиглий вигляд. Вона постійно перебуває в стадії становлення і добра тоді, коли перебуває в русі» (Lewowicki T., 2007, с. 158). Можна погодитися із твердженням польського педевтолога Т. Левовицького, що «типовий учитель – це, як і раніше, «високий професіонал» із супутніми знаннями педагогіки» (Lewowicki T., 2007, с. 81), яке є актуальним і для української системи освіти.

Важливим напрямом використання прогресивних ідей польського досвіду під час створення національної концепції професійної підготовки майбутніх учителів в Україні вважаємо створення серед нових концепцій підготовки педагогів так званих доктрин перехідного періоду: доктрина саморозвитку та самоосвіти вчителів (фахівці самостійно, незалежно один від одного шукають способи розширення своїх знань і покращення навичок, визначають шляхи свого розвитку, прагнуть висувати нові ідеї та пропозиції для освітніх практик); доктрина неперервної освіти (учитель, з огляду на характер його професії, завжди повинен дбати про свій власний розвиток шляхом застосування нових методів роботи з учнями); доктрина критичної діагностики (учитель здійснює самодіагностику своїх знань, навичок для того, щоб ефективно працювати над усуненням власних прогалин та недоліків засобами самопізнання); доктрина, яка зосереджується на підготовці учителя-дослідника (проведення дослідження відбувається в ході здійснення його педагогічної діяльності), учителя-«виробника» (разом з учнями отримує знання і вчиться, щоб поліпшити свою власну роботу, підвищити ефективність своєї роботи), учителя-творця, учителя-практика, що схильний до рефлексії, або вчителя-керівника (Lewowicki T., 2007).

Висновки. На основі аналізу наукових праць учених виокремимо основні напрями використання прогресивних ідей польського досвіду щодо створення на державному рівні нової концепції підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності:

- розроблення концептуальних положень, що відповідають українським національним традиціям підготовки вчителів та органічно поєднуються з європейськими принципами і сучасними освітніми доктринами;
- формування майбутнього вчителя як особистості багатогранної, відкритої, гнучкої, вільної, самостійної, якісно підготовленої до професії, добре вмотивованої, методично забезпеченої та соціально-культурної;
- винесення для широкої дискусії в суспільстві питання про те, яким чином слід не лише здійснювати предметно-методичну підготовку, але й виховувати особистість майбутнього вчителя, щоб задовольнити сучасні вимоги до його компетентності.

Вирішення цих питань визначає перспективи і напрями подальших досліджень щодо створення на державному рівні нової концепції підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності.

Література

1. Василюк А. В. Тенденції реформування шкільної освіти Польщі (XX – початок XXI ст.) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. В. Василюк ; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 462 с.
2. Новацка У. Організація педагогічних практик студентів математично-природничого відділу вищої педагогічної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / У. Новацка ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України. – К., 2002. – 22 с.

3. Kwiatkowska H. Edukacja nauczycieli. Konteksty. Kategorie. Praktyki / H. Kwiatkowska. – Warszawa : Wydawnictwo IBE, 1997. – 239 s.
4. Lewowicki T. Problemy kształcenia i pracy nauczycieli / T. Lewowicki. – Warszawa – Radom : Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji PIB, 2007. – 148 s.
5. Ognevyuk V., Sysoieva S. (2015). Training of educational experts in Ukraine: experimental interdisciplinary program. The advanced science journal (6), pp. 98–103, DOI: 10.15550/ASJ.2015.06.098.
6. Okon W. Kształcenie nauczycieli w Polsce – stan i kierunki przebudowy (raport tematyczny KEN nr 4) / W. Okon. – Warszawa – Krakow : PWN, 1988. – 170 s.
7. Plewka C. Uwarunkowania zawodowego rozwoju nauczycieli / C. Plewka. – Warszawa : Wydawnictwo Instytutu Badan Edukacyjnych, 2009. – 212 s.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОЛЬСКОГО ОПЫТА В СОЗДАНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО КОНЦЕПЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Евтушенко Наталия, кандидат педагогических наук, доцент кафедры естественно-математических наук и методики их преподавания, Черниговский институт последиplomного педагогического образования имени К. Д. Ушинского, ул. Слободская, 83, 14000 г. Чернигов, Украина, env_2006@ukr.net

Статья посвящена рассмотрению актуальных вопросов подготовки будущих учителей в системе образования Польши. Описаны главные концепции, на основе которых происходит процесс обучения и подготовки польских педагогов. Проанализированы взгляды ученых относительно совершенствования профессиональной подготовки будущих учителей, выделены основные направления использования прогрессивных идей польского опыта в создании национальной концепции профессиональной подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: концепции подготовки учителей Польши; педагогическое образование Украины; учитель.

PROSPECTS OF USING THE POLISH EXPERIENCE FOR CREATING THE NATIONAL CONCEPT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Yevtushenko Nataliia, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of natural and mathematical sciences and methods of their teaching of the Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after K. D. Ushynskiy, 83 Slobids'ka Str., 14000 Chernihiv, Ukraine, env_2006@ukr.net

In the 1980s teacher education systems in Poland and Ukraine had a lot in common. Subsequently the proximity to political priorities and the affinity of the impact on the socio-economic changes predetermined a widespread similarity in the implementation of the objectives of educational reforms in these countries. In recent years, due to the combined efforts of the Polish scientific and educational communities there have been significant improvements in the system of national education in Poland.

Positive changes occurred in the last three decades in education in Poland well indicate prevailing at the state level ideology on the school functioning and the role of a school teacher in the classroom. Teacher training is an important component of teacher education and also a prerequisite for successful reforming and development of the national education system. In this context, the study of foreign experience is an urgent task for the Ukrainian pedagogical science. The writings of scientists examined the following aspects of preparation of future teachers in Poland: teacher education and its development (A. Gryschuk, T. Krystopchuk), trends in reforming public educational services and educational development (A. Karpenko, V. Majboroda), the problems of professional training of teachers (A. Vasyliuk), training of teachers of technical subjects (T. Barskyi) and training of engineers and teachers of higher technical schools (E. Neroba). At the same time, the development of the concept of teacher training in the system of higher education in Poland by changing the approaches to the implementation of such training and the content of training programs in the country has not still found adequate reflection both in the works of Ukrainian scientists and in practice.

The paper aims to overview the main concepts of teacher training in Poland which will promote using the positive foreign experience for transforming the content, the forms and the methods of training of future teachers in Ukraine.

Keywords: concepts of teacher training in Poland; pedagogical education of Ukraine; teacher.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2016

Прийнято до друку 27.10.2016